

A templom szükségessége.¹

Nemcsak ti, magam is régen vártam erre az áldott alkalomra, hogy itt, most már a saját lelki Sionotokban találkozhattam veletek s a beteljesült remény, s a valósult álom boldog gyönyörűségétől fényes szemetekbe nézhessek, braşovi hittestvéreim, unitárius atyámiai, te maroknyi nép, e nagy város forgatagában!

Áldott az Isten, hogy ezt a mindannyiunk mennyei örömére szolgáló lehetőséget megadta nekünk s ma itt emelkedik, ha szerényen meghuzódva is, de az éveken keresztül szivetek alatt szent tervezetések között hordozott, igazán a szivetek vérével táplált, a szivetek melegén éltetett mennyei reménységek beteljesülését hirdetőleg, a braşovi maroknyi unitáriusság évtizedeken keresztül csak álmodott, ma megvalósultnak látható temploma.

Közületek, unitárius atyámiai, a legtöbben úgy jöttek ide e városba, kicsi székely falvak egyszerű világából, a szükreszabott székely barázdák ekéi mellől, mikép a hajdankor pátriarchája, Jákob: nem hozván mást magatokkal, talán egyedül csak az édesapátok és édesanyátok tiszta szívének áldását, a székely szívek csakazértissét, dacos élniakarását. És ha nem is az Ézsau haragja, a kijátszott testvér gyűlölete, de üzött az élet, a mindennapi kenyér gondja. S amikor először állottatok meg a nagy város rafinált világában ti székely fiuk és leányok, szolgák vagy szolgálók, inasok vagy az önálló pálya ezernyi nehézségeivel, az ismeretlenség gyanakvó hidegségével küzdő iparosok, kereskedők, kevesebb számu hivatalnokok, vagy más alkalmazottak: bizony, bizony közületek a legtöbбекnek az első éjszakán talán nem volt több és egyéb a feje alja, mint a pátriácha háránpusztai párnája, nem melegített más, csak a csillagos ég takarója, nem védett más, csak az édes anyátok imádsága. Am a mi egyetlen, s egyedül jó Iste-

¹ Előadás Braşovban az új unitárius templomban, a megnyitás alkalmával 1936 január 26-án rendezett vallásos estélyen.

nünk, mégis nektek is munkára, tiszta becsületes küzdelemre serkentő, erőtkölcsönző álmokat adott az ő mennyei lajtorjákon szálló angyalai által s tetszett neki növelni, gyarapítani, bennetek, általatok az egy Istent tisztelők gyülekezetét, maroknyi sergét e nemes városban is.

Amikor utrakeltetek egykor a székelyszóttos tarka tarisznyával vállaitokon, benne az anyátok-„sülte“ mesebeli hamubasült pogácsával, amikor elindultatok a faluból s vissza-vissza nézve bucsut intettetek még egyszer kicsi falutok tornyának, mely messzi kísért láthatatlan síró szemeivel, ameddig csak láthatott, amikor poros vándorként érkeztek ide e városba Erdővidékről, hol zöld erdő zugásán, vadgalamb bugásán nevelt föl az édes anyátok, a Rika titkon regélő világából, vagy az ős Hargita, a mesemondó Firtos lábai mellől, onnan, hol a Homoród, Nyikó, vagy Mureş vize folyik csendesesen, amikor a Barczaság szilaj szelétől, a Szépmező dermesztő, csontigehasító Nemeréjétől átfázva, első éjszakátokat aludtátok, vagy önmagatokkal küzködve virasztottátok át itt e városban, ti a székely havasok sudár szálfái, az ezerszinü székely virágos völgyek átültetésre váró tarka virágai és amikor az első viradattal, a pálya, a kenyér, a jövőendő elhelyezkedés, érvényesülés nagy bizonytalanságával, de merész, dacos, akarással indultok el — emlékeztek-é még rá — mintha most is hallanám a Ti ajkatokon is felcsendülni a Jákob háranpusztai fogadalmát: „Ha Isten velem leend és megőriz engemet ezen az uton, amelyen most járok és ha ételül kenyeret s öltözékül ruhát adánd nekem, akkor az Ur lesz az én Istenem és ez a kő, amelyet oszlopul állítottam fel, Istennek háza léssen és valamit adándasz nékem Uram, annak tizedét néked adom...“

Hát ezt tettétek Ti is e templom építésével braşovi unitárius atyámfiai! Ha megáldott titeket az egykor bizonytalan sorssal ideszakadt gyermekeit az egyedül jó és igaz Isten, ha adott kenyeret és hajlékot, szűkebb vagy bővebb életlehetőséget a Ti számotokra, most abból, amit Isten nektek adott, egy részt templomul szenteltétek s megadtátok külsőkben is a Ti fogadástokat az Urnak, hogy legyen ez a hely Béthél, Istennek háza.

Ez a rövid, de szentül igaz története e háznak. Így épült egykor elszakadt székely unitárius szívek titkos szent fogadalmából a templom.

Engedjétek meg azért nekem is, hogy ebből az alkalomból a szívem melegével köszöntsek ma Titeket örvendező atyámfiai s köszöntsem azokat is, akik itt e mai első vallásos estélyünkön részt kérnek a ti örömtökből, akik ha nem is a közös hit, de az ismeretség, vagy a barátság, a közös magyarság szálaival vannak hozzátok csatolva s akik éppen azért mindnyájan kedvesek előttem.

Bizony, bizony nem kis dolgot cselekedtetek, mikor az élet úgy külső, mint belső viszonyait, gazdasági, vagy a lelki állapotokat tekintve, ma a huszadik század megbillent lelki egyensúlyának idején, templomot építtetetek. Hiszen olyan időket értünk meg, amikor — bár a különböző hitbéli felfogások, ha nem is állanak egymással olyan éles ellentétben, amely egykor a legdurvább harcokat váltotta ki — ma éppen maga a vallásos hit, annak szükségessége, létjogosultsága, igazságai forognak kockán, amikor a kihülő, közömbös, csalódásokban megátalkodott emberszívek, a kétezeréves kereszténység fájának épen a gyökerére vetették a tagadás fejszéjét, hogy kivágatassék az és a tűzre vettessék, mert gyümölcsöt nem terem már kivénült fája.

Ma, amidőn a művelt nyugat egyik leghatalmasabb államában, a nagy Németországban mozgalom indult meg a régi germán pogányság visszaállítására, a kereszténység romjain is keresztül, Votán Isten pogány kultuszának újból való visszahozására, amidőn Magyarország fővárosában, Budapesten egyik bőkezű pénzfejedelem, mintegy 900.000 lej költséggel hatalmas tornyot akar építtetni a pogány, a kereszténységet bevenni semmiképpen nem akaró, nyakas magyar vezér, Kopány vagy Kupa pogány emlékezetének a dicsőítésére, amikor ma a Rasputinok egykor legtöbb szentelt barkát és gyertyát fogyasztó, tömjéntüstös, misztikus babonákkal kormányozott birodalmában is, százados templomok dőlnek porba, szegény elárvult, védtelen, magárahagyott emberi lelkek sóvárgó imáival megrakott, sóhajaikkal megszentelt oltárok gyaláztatnak meg, vagy amikor — óh nem is kell messzi menni a szomorú példákért, nálunk is mindinkább halkul a zsoltár, meg-megfakul az áhítat fénye, üres a templom s nem a régi már az Istenhezvaló szent vágyakozás a szívek mélyén: — szinte belém döbben ma itt ez új templom elmélkedésre és gondolkodásra intő csendjében, vajjon idő-, alkalmoszerű-e ma a templomépítés, van-e még hát szüksége az embernek, a huszadik század felvilágosodott, modern

gondolkozásu gyermekének a templomokra, vagy ezek is már betöltötték szerepüket, hivatásukat az emberi élet kulturtörekvéseiben?

Igazok volna-é azoknak, akik azt mondják, hogy a vallásos hit s így a templomok is csak addig támasztottak szükségérzetet az emberi lelkek mélyén, míg az emberiség maga is gyermekkorát élte, de miután kilépett a gyermekcipőkből, a mindinkább fejlődő értelem- és gondolatvilágának növekvő világossága és fénye, feleslegessé tette számára a gyermeki képzelődés világához tartozó vallásos hitet és az ezt tápláló templomokat is?!

Igaz volna-é az a jobblelkekbe döböntő és komoly lelki számvetelre készítő megállapítás, amely ma már nem csupán a parkettek és parfümök önfeledt, cinikus világába, de a kemény mindennapi munkás szervezett társadalmában, sőt faragott székelly kapuk vasárnap délutáni mesemondó lócáin is kedvenc témájává vált már a szárnyalni nem tudó lelkek tagadásának; — hogy a vallás, amely egyedül állott egykor az emberi érdeklődés középpontjában, ma mindinkább háttérbe szorul a fel-feltörő napi gazdasági, politikai, szociális és faji kérdések mellett s végleges eltűnése csak idő kérdése? Higyük-é, hogy a vallás, amely régen egyetlen hatalom volt mindenben, — szokás, törvény, erkölcs a családban, forma-stílus a művészetben, líra a költészetben, igazság és világosság a tudományban, sőt jó ideig maga volt a politikai hatalom is, ma elveszítette régi tekintélyét s szomorú vergődésben utolsó haláltusáját vivja s mindazok a nemes törekvések, amelyek új erőt adni, beléje új életet lehelni akarnak, csak meddő kísérletezések csupán, nem lesz gyümölcs a fán, melynek nincsen már virága?!

De hát akkor minek a templomok? Csak azért csupán, hogy fonnyadó, elhervadt, elvirult virágok költséges melegágyul, virágházul szolgáljanak? Kiért a templom, miért kiért a benne elzokogott melletverő bűnbánat, a fényes papisegédlettel mondott mise, a litániás ceremonia, a zsoltárok szárnyain szálló áhitat, vagy az újéletre indító halk, csöndes, vagy szóltan néma emberi magabaszállás?! Az Istenért-é, vagy az emberért? Isten lakja-é a templomokat, vagy az embernek, az ember jobbálevésének szent aziluma, áldott menedékhelye? A huszadik század gyermekének e fel-felvetődő nagy kérdésekre feleletet kell adnia, hogy micsoda neki s minő szerepet tölt be életében a templom?

Külsejét illetőleg: a templom a legelső embernek, a nagy

természet volt, az ő ezernyi ismeretlen titokzatos erejének félelmetes megnyilatkozásában. Jákobnak egy durva kő, Mózesnek Hóreb hegyén egy csipkebokor, a sinai magaslat ormóttan sziklái között szállongó köd, Ilyésnek egy nyirkos barlang s a kereszténységnek a katakombáktól a remek bazilikáig fejlett építészeti műremekek.

És a különböző teológiai hiffelfogásokban? Rómának hely, hol a feltámadott Krisztus Istennek fia, az oltári szentségben élő Isten lakozik, akinek ottvaló lakása a templom minden dicsősége, aki által, akin keresztül egyedül lehet eljutni az Atyához s így a templom a legbiztosabb, talán az egyetlen hely, hol az ember mindig állandóan, önmaga egyedül, liturgus s előírott liturgia nélkül is találkozhat az Istennel.

Luthernek szent hely, ahol a templomi liturgia alatt az örökkévaló Isten mindig jelen van, hogy a szent ige prédikálásában s a sacramentumok kiszolgáltatásában üdvözítő kegyelmét közölje az emberrel.

Kálvinnak Béthél, Istennek háza, ahol az Isten maga közli az ő szuverén akaratát az ige magyarázásában.

Mindezek a templomot illető különböző teológiai felfogások egyben mindannyian megegyeznek: abban ugyanis, hogy az Istennek a templomokra szüksége van, hogy a templomok első helyen Istenért volnának; Isten a templomot választá lakhelyül, Isten az ő üdvözítő kegyelmét a templomokban közli, ahol a liturgikus szolgálat alatt, a sacramentumok kiszolgáltatásában mindig jelen van, — Isten a templomokban közli az ő megfélebbezhetetlen akaratát az ige magyarázásában.

A mi templomaink, az unitárius templom, mindezeknél másabb. Külsőjében lehet hasonló a többi máshoz, a benne végzett liturgikus szolgálat némely részében is lehet azonosság; de magának a templomnak más a célja, más a rendeltetése, más a hivatása, nem az Isten, az ember szolgálatában. A mi templomaink nem az Istenért vannak, akinek semmire szüksége nincsen, a mi templomaink — éppen Isten által kijelölve — az emberért vannak, hogy az ember magasbatörő tisztább vágyainak megindító, az emberi élet földi megszentelődésének melegágyai, bukásában és sülyedésében is a visszatérés, az ujrafelemelkedés nagy mennyei felkiáltó jelei legyenek! — Istenem, csak az egykor hatalmas Izrael lelkéből is mennyi emberi lelki szépséget, mennyi emberi lelki nagyságot, ön-

megtagadást, áldozatkészséget, boldog gyönyörűséget váltott ki a templom, Salamon dicső temploma; mekkora hűséget, ragaszkodást, kitartást a lerombolt templom, nem felejthető emléke a babyloni vizek mellett siró, rab nép lelkében: — „ragadjon nyemhez a nyelvem, felejtkezzék el én róllam az én jobb kezem, ha elfelejtkeznék róllad Jeruzsálem, Jeruzsálem.“ És mekkora önfeláldozást, csüggedetlen reménységet, az egyik kezében kardot, a másikban vakkoló kanállal templomot építő zsidó férfiak és asszonyok szive mélyén! Ábrahámot a legnagyobb áldozatra és önmegtagadásra, Jákóbot csüggedésében is új nagyság keresésére. Mózeset egy nép szomorú sorsának áttérésével egy nagy emberi hivatás meglátására, a názárethi gyermeket már 12 éves korában is a mennyei atya dolgaival való foglalkozásra, mind-mind a templom hangulata, áhitata, szentsége, ihlette és vezérelte.

Kimondom hát, hogy nem, nem az Isten lakozik a templomokban, akit az egek egei be nem foghatnak, nem az Isten örökkévaló dicsőségének hirdetésére szolgál a templom, hiszen az egek hirdetik a nagy Isten dicsőségét, *az unitárius templom az emberért van, az ember megszentelésére szolgál, az emberi tökéletesedés nagy, mennyei elhívásának áldott mementója, emlékeztetője!*

A mi templomaink nem a mindenütt jelen való fenséges Istennek lakóházai! Az ember tisztább érzései, szentebb gondolatai, nemesebb vágyai, igazabb elhatározásai lakoznak a templomokban, mit kézzel csinál az ember! A mi templomainkba nem lehet bele-sűríteni az Isten végtelen fenségét, a mi templomaink az ember magáraeszmélésének, megtévelyedései megismeréseinek, megjobbulni akarásának és megszentelődéseinek áldott menedékhelyei!

És ezzel feleletet is adtam a felvetett kérdésre, hogy minő szükségletet tölt be az ember életében a templom?

Nem, nem az Istennek van szüksége a templomokra, kinek temploma a nagy mindenség, az el-elbukó meg-megtévelyedő, de a magábaszállás szentebb percein jobbik részével mégis mindig felemelkedni, megszentelődni akaró embernek van és lesz mindig szüksége a templomra.

Igazán jól cselekedtél ezért braşovi unitárius gyülekezet, ami-dőn templomot építettél, légy áldott benne-érette!

Taar Géza.

A braşovi unitárius egyházközség megalapítása, küzdelmei és célhoz jutása.¹

Amikor először léptük át ennek a hajléknak küszöbét, abban a meggyőződésben tettük, hogy: „Akik biznak az Urban, azoknak erejük megújul; szárnyakkal magasra repülnek, mint a saskeselyű; futnak és nem fáradnak el, járnak és nem lankadnak meg.“

Ennek a tudatnak biztató ereje vonul végig a braşovi unitárius egyházközség egész történetén, amely ma már félszázadra néz vissza. Ha korábbi időkből a szájhagyomány mellett volnának megbízható történeti adatok egyházközségünkre vonatkozólag, azok is bizonyára e hitről beszélnének. A történeti kutatás azonban még nem hozta napvilágra a braşovi unitárius egyházközség régebbi történetét. Ferencz Józsefnek „Unitárius Kis Tükör“ c. egyháztörténeti művéből csak annyiról értesülünk, hogy a 18-ik század egyházi elnyomatása és vallásos erőszakoskodásai között 1777-ben a braşovi unitárius templomot is erőszakkal elvették. Ha templom volt, egyházközségnek is lennie kellett. 1885-ig azonban még a hagyomány is keveset beszél az unitáriusokról Braşovban.

1885-ben Lőfi Áron belini lelkész a treiscauni kör eszperese és Kiss Sándor sântionluncai lelkész, egyházköri jegyző vezetése mellett megalakult Braşovban a leányegyházközség és egyelőre a belini anyaegyházközséghez, majd a sâncraui, később a chichişi anyaegyházközséghez csatlakozik.

A leányegyházközség első gondnoka Veress György, jegyzője Killyéni Endre, első presbiterei Csiki Miklós, Nagy Áron és Mikó Elek, egyházi a ma is élő Nagy János, jelenleg tb. keblitanácsos.

Legelső lépésnek tekintik a hivek összeírását, ami 1886-ban 102-öt tesz. Eleinte lassan indul az élet, rendre mind elevenebb lesz. Az egyházi élet lelke Veress György gondnok és Killyéni Endre jegyző, polg. isk. tanár, kit az egyházközség nagy kárára

¹ Felolvasva a templomavatási ünnepélyen.